

PORUSZONY (157) *part praet pass pf*

poruszony (117), **poruszon** (36), poruszony *a.* poruszon (4).

Pierwsze o jasne; w formie złożonej drugie o jasne; w formach niezłożonych -ón (2), -on (1); -ón : -on Mącz (2:1); -on-

sg m N poruszony (35), poruszón (29); ~ (*attrib*) -ony (26), -ón (7); -ón *BielŻyw, BibRadz, RejPos*; -ony : -ón *BielKron (4:3), GrabowSet (2:1)*; ~ (*praed*) -ón (22), -ony (12); -ón *TarDuch, WróbŻółt (2), RejPs (2), HistAl (4), LubPs (3), BibRadz, BielKron, GrzegŚm, KuczbKat, RejZwierc (2)*; -ony *Leop, BiałKaz, KochPs, Skarży w, NiemObr, WerGośc, Calep, LatHar, SzarzRyt*; -ón : -ony *PatKaz II (1:1), Mącz (3:2)*. \diamond *A* poruszon(e)go (1). \diamond *I* poruszonym (1). \diamond *f N* poruszona (8), poruszona (5), poruszon(a) (4); ~ (*attrib*) -a (4) *HistAl, StryjKron, KochPhaen, KochPam, -a (2) LeopPuzep, KochPs*; ~ (*praed*) -a (4) *HistAl, HistLan, WujNT, SarnStat, -a (3) OpecŻyw, BibRadz, KochPs*. \diamond *L* poruszon(e)j (1). \diamond *n N* poruszon(e) (4), poruszono (2); ~ (*attrib*) -(e) (1); ~ (*praed*) -(e) (3), -o (2); -(e) *LubPs, BibRadz*; -o *RejZwierc*; -(e) : -o *HistAl (1:1)*. \diamond *G* poruszon(e)go (1). \diamond *A* poruszon(e) (1). \diamond *pl N m pers* poruszeni (30); -eni (8), -éni (1), -ęni (1), -(e)ni (20); -ęni *MurzHist*; -eni : -éni *SarnStat (8:1)*. *subst* poruszone (11); -é (1), -(e) (10). \diamond *G* poruszonych (1). \diamond *A subst* poruszon(e) (3).

Składnia dopełnienia sprawcy: poruszony od czego (2).

Sł stp s.v. poruszyć, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w. s.v. poruszyć; ponadto XVI – XVIII w.: nieporuszony.

1. *Wprawiony w ruch; concitatus PolAnt, Cn; turbatus Vulg, Cn; impulsus PolAnt; mobilis, praeditus motu Calag; motus Vulg (32)* : w wodzie porużoney abo j w zwierciedle twarz łie też dziwna widzi, miełzaięcza łie tam y łam *GlabGad L5v; HistAl I*; gwiazdy znieba będą wypadaly/ i mocy ktoré łą wniebiołach/ porużoné będą *MurzNT Mar 13/25*; Neutram in partem moveri, Ani ná tę ani ná owę łtronę być porużón. *Mącz 246b; Calag 85b*; Twym rozumem ták miernie ziemiá włádzoná/ Ze ná wieki nie będzie nigdy porużoná. *KochPs 155*; Chłodny wiáterek lekko wiał tam ná drzewa one/ Iż nieco gáłazeczki były porużoné. *WisznTr 11*; Szum powłtał/ y gwałtowna zwiérzchu niepogodá/ Wály zá wáłmi pędzi porużona wodá *KochPam 85; WujNT Ioann 5/7*; Pan BOG vśmierza morze porużoné/ Y Aquilony gáłazcze záiułzone. *KlonFlis B3v*.

poruszon(y) czym (3): Morze czerwone záwżdi widzimy/ á gdi nawáłnoćią bywa porużono nie płuie ziemie bliskiey iáko łie przygadza w łtronách wáłznych. *HistAl I7v*; Pluma ac folio facilius moveri, Ładá rzeczka być porużón áż y piórkiem albo łiftkiem. *Mącz 233d; RejZwierc 33*.

W porównaniach (3): A łam w łwey łtałości łthánie iáko drzewo Czedrowe nád pięknyim zdroiem mocno łtoięce/ ktore iuż żadnym wichrem nigdy porużono być nie może. *RejZwierc 33*; Lecż niezbożnicy (łą) iáko morze porużone/ gdy łię vłpokoić nie może/ lecż wyrzucáią wody iego kał y błoto. *BudBib Is 57/20*; A ktory [...] vła w Páná Bogá ták mocnie łię gruntuie że iáko gorá Siońka/ niebędzie porużony. *BiałKaz F3v*.

W połączeniu szeregowym (1): Ziemiá łię rołtapi/ ziemiá łię poryłwie/ y porużoná będzie. *BibRadz Is 24/19*.

W charakterystycznych połączeniach: poruszon(y) listkiem, piorkiem, łada rzeczka [= małą rzeczka], wichrem.

Wyrażenia: »z gruntu poruszony(y)« (2): Convulsa sedibus domus, Z gruntu porużony dóm/ vřzły ná łtronę. *Mącz* 478c; *KochPs* 124.

»z miejsca poruszony« (1): wřzelka gorá/ y wyřpy z łwoich mieyfc porużone łą *WujNT Apoc* 6/14.

Przen (7) : *WróbŻółt* 17v; A przeto przyimując kroleřtwo ktore nie może być porużoné/ trzymaymy łáfkę przez którą ták ťluzmy Bogu/ ábyřmy łię iemu podobali z vćciwořcią y z bogoboynořcią. *BibRadz Hebr* 12/28; *BielSpr* b2.

poruszony od czego (1): [stan szlachecki] ząwřdy łtanie miedzy inřzemi łthany iáko drzewo Cedrowe [...] A nigdy od żadnego wichru porużony nie będzie/ á będzie ząwřdy wdzięczny á zńaczny miedzy wřzytkimi inemi łtany *RejZwierc* 51v.

poruszony czym (1): iákoř łie trzeba obáwiác áby Polřká y krainy ku niey náležáiące/ á nawięcey Pruřka Ziemia/ Pána nieodmieniły/ álbo iákiey porařzki y nieřzczeřcia wielkiego/ ná łie niemieli: częřcią od pořtronnych łudzi/ częřcią teř domowymi rořtyrkámi porużoná *LeovPrzep* B2v.

a) *Zachwiany* (2) : Modlitwá. TO ieřt prawy fundament wřřytkiego ząłozenia nářnego ktory nigdy poruřony być nie może *RejPs* 129.

Szereg: »poruszony ani nadwątłony« (1): o tákim tedy duchownym budowániu Chriřtus pan powieđał/ ktore nie łłábe⁹⁰ fundamentu/ ále naymocnieyřzego potrzebuie/ tákiego ktory nigdy porużony/ áni nadwątłony być może *NiemObr* 32.

a. *O wojskach* (1) : Z kąd Krol od Południá porużony będzie/ á wynidzie y będzie walczył przeciw Krolowi Północnemu *BibRadz Dan* 11/11.

b. *O zębach* (2) : Teř wino białe z Mirrą á z oliwą przywarzone/ to w vćciech trzymay/ ieřt niepořpolithey moczy ku vmocznieniu porużonych zębow *FalZioł* V 80v, I 97b.

c. *O procesach fizjologicznych* (3) : *FalZioł* V 53v; Czemu gorączořć promieniow łłonecznych gdy kto w nie wezři, kichanie pobudza. (–) Bowiem ono ruri w nořie ku mozgu odtwarzáiąc wilgotnořci rořpuřcza j wywodzi, ktore potim tak porużone mozg onym kichanim wyrzucza. *GlabGad* B8.

a. *Odczuwający potrzebę fizjologiczną* (1) : A ieřtli by onę wodę piła dziewczka/ tedy bywa poznana ieřtli prawa dziewczca albo nie/ abowiem ieřtli dziewczca tedy nie będzie porużoná/ a ieřtli nie prawa/ tedy zarazem vřinę wypuřci. *FalZioł* IV 53d.

2. *Pobudzony, zachęcony, uaktywniony; zmobilizowanym wzruszony; oburzony; motus Mącz, JanStat; concitus, turbatus Calep, Cn; adductus, citus, excitatus, inductus, irritabilis, provocatus Mącz; impulsus, incitatus, indignatus, percitus, stirnulus, turbulentus Calep; permotus JanStat; concitatus, instinctus, offensus, perturbatus, tactus, turbidus Cn (104)* : Gdy krol Carigifki włowił iednego [delfina]/ tedy łie zbieřeli do niego inřzy Delphini ku brzegowi gdzie on delphin był/ ktorzy barzo płakali: iakoby miłosierdzia prořzając, Krol porużony kazał puřcić delphina *FalZioł* IV 33d; *Leop* 4.*Esdr* 5/5; Irritabilis, Popędliwy/ porużony. *Mącz* 174d, 53a, b; Percitus – Barzo poruřsoni. *Calep* 775b; Stimulus – Poruřsoni, przimurřsoni. *Calep* 1006a, 231b, 510a, 520a, 527a, 1094a [2 r.].

poruszony(y) z czego [= czym] (6): Krol ná ten czás w Wyřzogrodzie będąc/ z tey wieřci porużony/ Syem wálny łłozył na dzień łwiętego Ierzego *BielKron* 305v, 14v, 332; A iř byli z powieřci pořtronnych/ przeciw Páwłowi poruřzeni/ przeto temu zábiegáią y Páwłá do tego/ áby w tym

mdłości ich folgował námawiáią. *CzechRozm* 77v. *Cf W połączeniu z określeniem uczucia*; »poruszony w umyśle«.

poruszony(y) ku komu, k(u) czemu (6): Bog [...] dla modlitw pokornych bywa ku miłofierdziu porużon *HistAl* I8v; *HistLan* C4v; ty me żáłości Serdeczne wyżrzyż/ porużon k lutości *GrabowSet* S3v; ku wczynieniu téy wftáwy byliśmy porużeni szkodámi y krzywdámi poddánych náłzych *SarnStat* 538, 938. *Cf* »poruszony w umyśle«.

poruszony przeciw komu, przeciw czemu [= wzburzony] (6): *BielŻyw* 154; Myżkowłki bacząc krolá przeciw łobie porużonego/ łzukał łálki v niego *BielKron* 410v, 202v; *SarnUzn* F5; Potym gdy Themistokleá Atheny łobie wybráli zá Krolá/ kázał co prędzey mury potłuczone łtáwić z nowu około miáltá: Lácedemonowie porużeni o to przeciw im. *BielSpr* 37v; *CzechRozm* 77v.

poruszony na co [= czym] (1): ale myłofyerny pan bog bądącz porużon na ony głófy placzlyue/ uczynyl radá wbołthwye łwem *PatKaz II* 33v.

poruszony o co [= zagniewany, oburzony] (3): *BielSpr* 37v; Rozdiál [!] 10. [...] Y o Bulgárow do kościołá Rzymłkiego przyftániu/ o co Grekowie porużeni/ tu napierwey potwarne ártykuły ná Rzymłki kościoł pífali. *SkarJedn* 212, A8v.

poruszony(y) czym (67): *LibMal* 1543/74; á iże nas łtego karzełz dla dobrej woley ktorámy twoim krewnim vkazáli/ nie flufzną myłá iertes porużon *HistAl* E6v; *MurzHist* V v; *OrzRozm* I4; Potym Márkus Kráfus człowiek łákomy iádac przeciwko Tátárom/ łławá bogactw kościołá Ierolimłkiego porużony/ z drogi do Ieruzálem łtápił/ łkárby/ złoto kościelne/ ktorým Pompeius przepuścił/ on wżytko záłápił. *BielKron* 265v, 266; iż drugie części prac ich wiernich poginęli bárzo żaluiemi porużeni tych rzeczy ktore ielzce zołtáły zacžnością y godnością *KwiatKsiąż* H2, P4; *Inductus argumentis*, Porużony témi słowy. *Mącz* 96c, 96b, [234]d, 291d; możemy ich [świętych] prościć/ áby nędzá náłzá porużeni/ rátowáli nas v Bogá łálką y przyczyná łwoiá. *KuczbKat* 365, 180; *RejPosWstaw* [41²]; Bárzo tym Grekowie porużeni byli/ widzác iż Bulgárowie bliŕcy łásiedzi ich [...] do Rzymu łię po wiárę S: á nie do Cárogradu vćiekli *SkarJedn* 218; Tym porużony Nero/ łfz tákiego przyácielá y obrońcę Páńłtwá łwego łtrácił [...] poimać obu/ Piotrá y Páwłá kazał. *SkarŻyw* 601, 20; Tymi tedy ták wielkimi łzkodámi y nárzekánim ludzkim [...] Krol Albricht porużony/ Sláhcie wżytkiey kazał się ná woynę rużyc *StryjKron* 677, 437, 472; *LatHar* 261; *SarnStat* 145, 176, 297, 386, 538 (9); *SzarzRytJSzarz nlb* 2. *Cf W połączeniu z określeniem uczucia*.

poruszony skąd [= czym] (1): [*Lacedemoni*] przyłięgli/ ielli ná nas bitwy wygráią/ wżyftek narod męłki wygubić/ á żony z dziećmi pobráć w niewolá y mury do gruntu Thebáńłkie potłuc/ łtád porużeni Thebani ze wżyftkiey mocy y chući łwoiey wżyłcy połpolicie vderzyli ná Lácedemony y porázili ie. *BielSpr* 40.

W połączeniu z określeniem uczucia kierującego człowiekiem [w tym: czym (34), z czego (1)] (35): O bądącz porużoná [św. *Anna*] vyefyelem obyauyla przyaczelom y rodzyne łwey poczyechá łwoyá *PatKaz II* 86, 54v; Piłze też Valerius iż Alexaⁿder przeciw miałtu Lamłatu gniewem porużon, przyłięgl że ie zburzyc chciáł. *BielŻyw* 154; Słyszác to Olimpia/ wielkim łtráchem porużoná/ wezwála do łiebie Anektanábá *HistAl* A7; Widzác to krol Filip żáłością porużony powłtháł y popędził łie ná Alexandra *HistAl* B3, A8, F3, F6v, F8v, M2 (9); *BibRadz Num* 11/4; Tám Chore [...] porużony

zazdrością/ podwiodł lud poślity ná Moiżelzá *BielKron* 40v, 1v, 6, 165v, 279, 450; *SarnUzn* F5; *RejPos* 49; Pánie Boże day by też tákąż byłá Zycžnością poruŝoną/ moy oycze ku tobie *HistLan* C4v; Więc téż pan/ ípráwiedliwym gniewem poruŝony/ Chćiał ié koniecznie zgubić *KochPs* 161, 116; Y poruŝony nieŝlufnym gniewem ná brátá/ [...] zábić chćiał Iákobá *SkarŻyw* 346; Sem záś y Iaphet drudzy brácia Chamowi poruŝeni miłością prawdziwą fynowfką/ odwroćiwŝy wŝtydliwe oczy ŝwoie/ zákryli Oycá ŝwoiego *StryjKron* 6, 190; *KochMuza* 27; *WerGość* 219; *Phil* 12 [2 r.]; *GrabowSet* 12, Q4; *LatHar* 359, 623; Lecz też woley ŝwobodney nie ma przymuŝony Człowiek/ y poniewolnym ítráchem poruŝony. *KlonWor* 71.

W charakterystycznych połączeniach: poruszony krzywdami, narzekaniem ludzkim, nędzą, niektorą rzeczą, niesłuszną myślą, poselstwem, potrzebami inszych, powodem autora, prośbą(-ami) (2), tą przyczyną (2), przygodą, rozkoszą rzeczy boskich, temi rzeczami, skargami (3), sławą (bogactw) kościoła (2), temi słowy, szkodami (2), uzalaniem niewinności, wołaniem poddanych, zacnością i godnością rzeczy; poruszony gniewem (11), miłosierdziem (5), zazdrością (4), miłością (3), żalością (3), strachem (2), boleścią, chciwością, litością, udręczeniem, weselem, życzością; poruszony z gniewu; poruszony z narzekania, z powieści postronnych, z powieści opisanía ludzi złoŝciwych, z tej przyczyny, z tej wieŝci; poruszony k lutoŝci, ku miłosierdziu, ku uczynieniu ustawy; poruszony przeciw miastu, przeciw sobie; poruszony na brata.

Wyrażenia: »Duchem Świętym poruszony« (1): Potym Ian ŝwięty [...] Duchem ŝwiętym poruŝony/ począł wołáć: Onożći iuż idzie báránek ten Boży ktory ma zgłádzić nędzne grzechy náŝe. *RejAp* 12v.

»poruszon(y) w duchu, na duszy« (1:1): *GrzegŚm* 47; Affectus – Poruŝony albo ímetny naduŝy albo czelie. *Calep* 39b.

»poruszon w umyŝle [ku komu z czego]« (1): Kolumbus záfię odpifał Krolowi w ty ŝłowá: Wielki á ŝlawny Krolu/ puŝć imo lie/ á nie bądź poruŝon w vmyŝle ŝwoim ku żadnemu z nas s powieŝci opifánia ludzi złoŝciwych *BielKron* 443v.

Szeregi »poruszony i prawie przymuŝony« (1): Dla tego proŝbą Poŝtów náŝyich ziemfkich/ y wołániém niktórych poddáných náŝyich poruŝeni y práwie przymuŝeni [*subditorum nostrorum permoti et pene coacti JanStat* 199]/ vŝtáwiamy: áby [...] *SarnStat* 176.

»przywiedzion i poruszon« (1): Adduci et permoveri re tali, Być przywiedzión y poruŝon niektorą rzeczą. *Mącz* [234]d.

»zatrwożon i poruszon« (1): Mowi piŝmo/ iż gdy Kryŝthus miał ożywić Lázárzá/ że był záthrhożon y poruŝon w Duchu: nie wyłáczá ciálá od tego zátrwożenia. *GrzegŚm* 47.

Przen (7) : Serce moye yeŝt ták we mnye írodze poruŝfone. *LubPs* ee4v; [*Pan*] wŝytki vzdrawia ná ŝercoch ich íkrufzone/ A ŝam zwięzuie myŝli ich ze wŝzech ítron poruŝzone. *LubPs* ff2v; *WujNT Matth* 24/29.

poruszony z czego (1): O moi namocnieyŝy Rycerze/ dla czego ŝercá wálŝe ŝá poruŝzone s ŝłow líŝthu Dariuŝowego *HistAl* C4v.

poruszony przeciw czemu (1): Kto ŝercá weŝprze/ kto ofuŝy lice/ Kiedy żywioły/ y rzeczy ítworzone/ Przeciw mym grzechom będą poruŝzone. *GrabowSet* X4.

Wyrażenia: »gniewem poruszony« (1): Orion/ [...] Obiecował wygładzić źwierz ná wŕszytki ŕtrony. Ale mu ná złé wyŕzłá tá dumá ŕzalona: Bo žiemiá ŕpráwiedliwym gniewem poruŕzona/ Wzbudziłá przeciw iemu Niedźwiadka frogiégo *KochPhaen* 22.

»[czym] i tam i sam poruszony« (1): Animus paulo momento huc atque illuc impellitur, Vmysł ládá rzeczká bywa y tám y lám poruŕzony. *Mącz* 230b.

3. Wywołany, spowodowanym wzbudzony (3) : A ták ma być vważan gniew/ áby nie ledá s przyczyny był poruŕzon *RejZwierc* [78²]v.

poruszony przeciwko komu prze co (1): dla vřpokoienia nienawiści/ która przeciwko ofobam Duchownym prze niektórych wřzeteczeństwá v ŕwietckich zwykła bydź poruŕzoná: vřtáwiamy áby Duchowni ludzie trzymájący opátrzenia duchowné/ álbo káplani/ nie mieřzáli fie nápotym w łády ŕwietckie *SarnStat* 562.

poruszony czym (1): Dopieroby wefełřza cień od drzew pádáłá/ Y pod ŕwym ŕkrzydłem miłřze poŕiedzenie miáłá/ Kiedy południ wiátrek lekko zmorzá wřchodźi/ A znoie ciepłym flońcem poruŕzone chłodzi. *WitořLut* A5v.

4. Naruszony, uszkodzony, zepsuty (14) : Wina mętné⁸⁰ á zwłáŕzcza przyprawnego/ poruŕzonego/ włoczykowatego/ wina barwy ługowej/ [...] nie piy. *FalZioł* V 64v.

poruszony czym (1): gdy krew będzie poruŕzoná złemi á nie przyrodzonemi wilkořciami: czyřci iá [czwarta moc] á precź z ciała wypádzá *FalZioł* *7v.

poruszony na czym (1): *FalZioł* II 4a cf *W przen.*

W przen (5) : A WODka Bzowe⁸⁰ kwiatu ieřt dobra tym ktorzi łá wnątrž na moczach poruŕzeni *FalZioł* II 4a; Ráćźże przepráwić tve ŕcyeřłki mnie bez káźdey trwogi/ By poruŕřone nye były řtopy moyey nogi [*Vulg Ps* 16/5]. *LubPs* D4; Błogosłáwćie Narodowie Bogá náłřego/ [...] Ktory połóżył duřłę moię ku żywothowi: á niedał by miáły być poruŕřone nogi moie. *Leop Ps* 65/9, *Ps* 16/5.

a) O dziewictwie Maryi (1) : Dóřtoyno ieřt/ iję gdy ona niebyłá poruŕřona ale panná czyřtá zořtálá/ má bytz bliřko řwégo řyna *OpecŻyw* 180v.

Przen (7) :

a) O ludziach (6) : *TarDuch* E3v; A ktory nędznyátkom dobrá řwe řłářfuye/ Ten gdy przydzye przed łád z obmowá řwá wřłędzye/ Iuź ná wyeki wyecźne poruŕřon nye będzie [*Vulg Ps* 111/6]. *LubPs* Z5, D2v, K2; NAWroćiřli řie o Izráelu/ mowi Pan/ do mnie řie náwroć: odeymieřłi vřázy twoie od obliczá mego/ nie będzieř poruŕřony. *Leop Ier* 4/1.

poruszony w czym (1): day aby řlady moie to ieřt lud prořty ktory ich będzie náłładowáł niebył poruŕřon w wierze řwiętey. *WróřŻołt* E6v.

b) O życiu (1) : Bo to ieřt ten pan ktori ogárnáł mię táká mocnořciá á řpráwił ták iřż żywot moy iuź nigdy niemoże być poruŕřon [tj. *będę pořtępowáł ŕprawiedliwie*] [cf Bóg ktory mię opářáł mocá: y połóżył niepokálaná dróę moię *WjBib Ps* 17/33; *posuit immaculatam viam meam Vulg; posuit perfectom viam meam PolAnt*]. *RejPs* 25v.

***** Bez wystarczającego kontekstu (4) :** Commotus, Poruŕřony/ pobudzony. *Mącz* [234]b; Afficior – Ieřte^m poruŕřoni. *Calep* 39b; Commotus – Poruŕřony. *Calep* 224a, 675b.

Synonimy: **1.** pobudzony; **2.** natchniony, pobiedzony, pobudzony, pociągniony, poduszczony, podwiedziony, przywabiony, wzburzony, wzruszony, zapalony; **4.** uszkodzony, zepsowany.

Cf **NIEPORUSZONY, PORUSZYĆ**

MN